

Ειρήνη Χριστινάκη: Κανονικά ζητήματα επί των μικτών και διαχριστιανικών γάμων από πλευράς ορθοδόξου

[Πατριαρχεία](#) / [Οικουμενικό Πατριαρχείο](#)

Στα πλαίσια του Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα «Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδόξου Εκκλησίας (2016-2026): Αποτίμησις καί Προοπτικάί», μίλησε η Ειρήνη Χριστινάκη, Καθηγήτρια Κανονικού Δικαίου, Θεολογική Σχολή ΕΚΠΑ.

Το θέμα της εισηγήσεώς της ήταν: “Κανονικά ζητήματα επί των μικτών και διαχριστιανικών γάμων από πλευράς ορθοδόξου. Εκτίμηση του νομοθετικού κενού δέκα έτη μετά την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο της Κρήτης”.

Αναλυτικά η εισήγηση:

Παναγιώτατε, Μακαριώτατε, Άγιοι Αρχιερείς, πατέρες και μητέρες, αγαπητοί εν Χριστών αδελφοί,

Προ της αναπτύξεως του θέματός μου, θα ήθελα Παναγιώτατε να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου για την τιμητική πρόσκληση να μετάσχω στο παρόν συνέδριο με εισήγηση υπό την ιδιότητα του ακαδημαϊκού ερευνητή. Το συνέδριο αυτό, εντάσσεται υπό την εκκλησιολογική οπτική στα της Συνόδου μετά τη Σύνοδο. Ως μέλος της Εκκλησίας μας, νιώθω συγκίνηση μετά κατανύξεως επειδή μου δόθηκε η ευκαιρία να μετέχω στο εκκλησιαστικό γεγονός. Περαιτέρω, ως ακαδημαϊκός ερευνητής οφείλω να ομολογήσω ότι οι πληροφορίες, οι θέσεις και οι γνώμες που πρόκειται να σας εκθέσω είναι προϊόν πολυετούς ερεύνης, ωστόσο εκ προοιμίου αναθεωρήσιμες, καθώς η κατάκτηση της γνώσης είναι πάντοτε μια δυναμική και εξελικτική διαδικασία, υποκείμενη σε αναθεώρηση όταν νέα στοιχεία της έρευνας έρχονται στην επιφάνεια, ή όταν δοκιμάζονται νέες μέθοδοι στην επιστήμη. Ωστόσο, ως απλό λαϊκό μέλος της Εκκλησίας μας που παρίσταται ενώπιον επισκόπων, θα ήθελα να παρακαλέσω τους κατέχοντας το μετέχειν εις το νομοθετείν να εκλάβουν τις σκέψεις και τις γνώμες μου ως απλά ερεθίσματα, από τα πολλά που μπορούν να τύχουν της προσοχής του Κανονικού Νομοθέτη όταν συλλέγει πληροφορίες, προτάσεις και γνώμες για τον εμπλουτισμό της αντιλήψεώς του. Τέτοιου είδους ερεθίσματα δύνανται να προέρχονται από ο,τιδήποτε και οποιονδήποτε, ακόμη και ένα μικρό παιδί. Είναι στη διακριτική ευχέρεια Υμών των νομοθετούντων επισκόπων και οδηγών των ποιμνίων της Εκκλησίας μας, το αν θα αξιοποιήσετε όσα θα ακουστούν.

A. Εισαγωγή

Υπάρχουν δύο κατηγορίες νομοθετικών κενών στην κανονική θεωρία. Η πρώτη αφορά ζητήματα τα οποία υφίσταντο ήδη κατά τον χρόνο της νομοθέτησης, αλλά δεν ρυθμίστηκαν. Η σιωπή του κανονικού νομοθέτη μπορεί να οφείλεται είτε στην αδυναμία ολοκλήρωσης της διαδικασίας ψήφισης είτε στην επιλογή να μην υπάρξει ρητή ρύθμιση, κυρίως για ποιμαντικούς λόγους ή για λόγους διατήρησης της ενότητας της Εκκλησίας. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και τα οιονεί κενά από τη σιωπή του νομοθέτη που παράγει προτασιακό περιεχόμενο. Όταν δηλαδή, η

σιωπή του νομοθέτη αποτελεί περιλεκτικό επίταγμα με νομική σημασία. Όταν η σιωπή νομοθετεί, καθώς δημιουργεί ή συντηρεί ένα συλλαμβανόμενο νόημα στη νομική σφαίρα που λειτουργεί ακριβώς όπως και ένας ρητός κανόνας δικαίου.

Για παράδειγμα, στο κείμενο της Σύναξης των Προκαθημένων του Ιανουαρίου του 2016 υπήρχε ρητή μνεία στην κατ' οικονομία ευλογία του γάμου ορθόδοξου με ετερόδοξο. Στην Απόφαση της Συνόδου της Κρήτης απαλείφθηκε η συγκεκριμένη διατύπωση. Η απάλειψη δεν αποσκοπούσε σε απόλυτη και καθολική απαγόρευση της ευλογίας. Τουναντίον στόχευσε στη διατήρηση της διακριτικής ευχέρειας ιερολογήσεως διαχριστιανικών γάμων από τις κατά τόπον ορθόδοξες Εκκλησίες, παρά την αντίρρηση της Εκκλησίας της Γεωργίας.

Η δεύτερη κατηγορία νομοθετικών κενών που υφίστανται σήμερα δέκα έτη μετά από τη Σύνοδο της Κρήτης είναι τα προκύψαντα από την επακολουθήσασα εξέλιξη της κοινωνικής πραγματικότητας. Πρόκειται για νέες συνθήκες τις οποίες ο κανονικός νομοθέτης του 2016 δεν μπορούσε να προβλέψει ή, ακόμη και αν μπόρεσε να προβλέψει κάποιες από αυτές δεν προέκρινε την προληπτική νομοθέτηση.

Από τα Πρακτικά της Συνόδου, προκύπτουν περιπτώσεις νομοθετικών κενών που επεσήμαναν μέλη της μέσα από συγκεκριμένα ερωτήματα: αν διατηρείται μετά το βάπτισμα η προ αυτού νομίμως υφισταμένη πολυγαμία του γηγενή Αφρικανού νεοφωτισθέντος, αν είναι επιτρεπτή η διατήρηση του βαθιά ριζωμένου στα έθιμα των Αφρικανών τελετουργικού του παραδοσιακού αφρικανικού γάμου προ της ιερολογίας ορθόδοξου γάμου, αν η απόλυτη απαγόρευση τέλεσης γάμου με μη Χριστιανό συνεπάγεται επίσης απόλυτη απαγόρευση μείωσης του επιτιμίου, καθώς και αν η μη ενιαία αλλά ποικίλη κανονική αντιμετώπιση του γάμου των ετεροδόξων από τις κατά τόπον Εκκλησίες είναι κανονικώς αποδεκτή, ή θα πρέπει να θεραπευθεί ως αντικανονική ή ως απλώς αντιλειτουργική με θέσπιση κανόνων δικαίου καθολικής ισχύος. Το Συνοδικό σώμα επέλεξε να νομοθετήσει μόνον επί του τελευταίου ζητήματος, ενώ δεν συζήτησε καν τα λοιπά, μη θέλοντας να αιφνιδιάσει το εκκλησιαστικό σώμα, ιδιαιτέρως λόγω της απουσίας τεσσάρων Εκκλησιών.

Ωστόσο, οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι δεν οφείλεται στη μη συζήτηση και αντιμετώπιση αυτών των θεμάτων η γιγάντωση του σήμερα υφιστάμενου νομοθετικού κενού. Η σημερινή κατάσταση δεν μπορούσε να προβλεφθεί το 2016. Ναι μεν υπήρχε η εμπειρία της οικονομικής κρίσης και των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων εξ Ανατολών στην Ευρώπη, αλλά και ανθρώπων εκ των αδύναμων οικονομικά ορθόδοξων λαών σε πιο εύρωστες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, καθώς και η διεύρυνση του αραβικού και κινεζικού καπιταλισμού στις

οικονομίες της Ευρώπης και της Αμερικής με ό,τι αυτό συνεπάγεται, όπως π.χ. το πρόβλημα μιας νέου είδους εκκοσμίκευσης μη αδιάφορης στη θρησκευτική εθιμοτυπία, η άνοδος του φονταμενταλισμού και της καλλιέργειας φυλετικού μίσους, η ανάπτυξη μιας μαζικής κουλτούρας βασισμένης στη λογική των ετοιμών προτύπων και λύσεων, στων οποίων τον σχεδιασμό και την κατασκευή δεν μετέχει το άτομο κ.α. Ουδείς όμως μπορούσε να προβλέψει την καταιγιστική και πρωτοφανή στην ιστορία εξέλιξη που προκάλεσε μια νέα τεχνολογία, ανθρωπομορφική αλλά όχι ανθρώπινη, η οποία χωρίς όρια και κανόνες έχει τη δυνατότητα να εκμηχανίζει την σκέψη και τον λόγο και να διεισδύει για πρώτη φορά στο επίπεδο της συνειδήσεως για να επιδράσει αποδομητικά στην κοινωνικότητα του ατόμου και την επικοινωνία ομάδων, κοινοτήτων, ή άλλων ανθρωπίνων συσσωματώσεων. Το 2016 γινόταν λόγος για την “έκτη Ήπειρο” του πλανήτη, αν ακολουθήσουμε το Ολυμπιακό Μοντέλο απαρίθμησης των Ηπείρων, το γνωστό σε όλους μας διαδύκτιο, που εγκαινίασε μια νέα άυλη και άτοπη εδαφικότητα, την εδαφικότητα του γνωστού σε όλου μας “σύννεφου” (cloud). Αυτή η εξέλιξη παρόλο που έχει δημιουργήσει μεγάλο στρες στο δίκαιο των εκκλησιαστικών δικαιοδοσιών δεν αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης στην Σύνοδο της Κρήτης, και δεν έχει ακόμη απασχολήσει τον κανονικό Νομοθέτη.

Εκείνα όμως που είναι βέβαιο ότι η Σύνοδος της Κρήτης δεν γνώριζε, ούτε και θα μπορούσε να προβλέψει είναι άλλα ζητήματα, όπως: η προδρομική εμφάνιση του Μετανθρώπου στο χώρο της γενετικής και της βιοτεχνολογίας, η εμφάνιση σχέσεων συναισθήματος και συμβιωτικού δεσμού μεταξύ ανθρώπων και ανθρωπομορφικών φορέων λεκτικής επικοινωνίας, η κατακόρυφη άμβλυνση ανθρωπίνων δεξιοτήτων νόησης, αντίληψης, μνήμης και κρίσης, επικοινωνίας και κοινωνίας μέσω της βυθίσεως της νεωτέρων γενεών στους ψηφιακούς κόσμους της οθόνης. Αν η Σύνοδος είχε συγκληθεί το 2006, το 2016 το νομοθετικό κενό θα ήταν σταγόνα στον ωκεανό, σε σύγκριση με το σήμερα υφιστάμενο κενό, το οποίο ναι μεν δεν φθάνει το μέγεθος των πρωτοχριστιανικών χρόνων, αλλά προσομοιάζει ως προς την αγνωστικιστική του ένταση.

Σήμερα με τις ενδείξεις των φαινομένων της ρευστότητας στη ταυτότητα όχι μόνον του φύλου, αλλά και άλλων ανθρωπίνων χαρακτηριστικών, ώστε πολλοί συνάνθρωποι μας να εμφανίζουν συμπτώματα σύγχυσης ταυτότητας είδους, κοινωνικό σολιπισμό και άλλες παθολογίες, τίποτα δεν μπορεί να αποκλείσει ότι στο άμεσο μέλλον θα προκύψουν προβλήματα ανήκουστα και ασύλληπτα μέχρι πρότινος, όπως ρομποτομορφικές συμπεριφορές, μηχανιστικό συναίσθημα και σκέψη, αιτήματα θεσμικής και έννομης συζεύξεως ανθρώπων με ανθρωπομορφικές ή και άλλες μηχανές που διαθέτουν τεχνητή συνείδηση, διαιώνιση γάμων μετά τον βιολογικό θάνατο του ενός μέλους με μιμίδιο του θανόντος, γάμους μεταξύ

μιμιδίων και άλλα τινά, που ίσως σήμερα ακούγονται άκρως απίθανα αλλά δεν είναι. Μπροστά σε αυτό που έφτασε και αυτό που έρχεται, το άκουσμα ενός μικτού ή διαχριστιανικού γάμου θα αποτελεί θετικό νέο.

Πώς αλήθεια η έλευση ενός μεγαλύτερου προβλήματος, βοηθά να θέσουμε ένα διαιωνιζόμενο πρόβλημα στις σωστές του διαστάσεις, να το δούμε στην απλότητα του, χωρίς φλύαρες τάσεις αρμαγεδωνικής καταστροφολογίας και περιττής αγωνίας, και να το λύσουμε απλά, χωρίς ασάφειες, και περιπλεγμένες νομικές κατασκευές. Έχει παρατηρηθεί ότι ο εκκλησιαστικός Νομοθέτης ενίοτε αναγκάζεται να καταφύγει σε περίπλοκες και κάπως φωτογραφικές νομικές λύσεις, για να διατηρήσει μια επίπλαστη ενότητα νοοτροπίας κάτι δηλαδή όχι και τόσο σημαντικό και βαθύ όσο η ενότητα πίστεως, κοινωνίας και αγάπης.

Το ζήτημα των μικτών γάμων επιλαμβάνεται ως Κανονικός Νομοθέτης η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Κρήτης με την λακωνική ρύθμιση της παραγράφου 5 της ενότητας περί των κωλυμάτων του ορθόδοξου γάμου. Λόγω της λακωνικότητάς της, εκ πρώτης όψεως φαίνεται σαφής, η λακωνικότητα όμως αυτή αφήνει ανοικτά σειρά ερμηνευτικών και κανονικών ζητημάτων.

Η κανονική ανάγνωση της ρύθμισης μπορεί να κινηθεί σε τρεις άξονες: στις γενικές αρχές του Κανονικού Δικαίου, στις προϋποθέσεις άσκησης της εκκλησιαστικής οικονομίας που προκύπτουν από την κανονική θεωρία και το ίδιο το κείμενο του νόμου, και στο δικαιοπλαστικό θεμέλιο και πλαίσιο της συγκεκριμένης ρύθμισης, υπό το φως της προηγούμενης νομοθεσίας. Οι τρεις αυτοί άξονες αντλούν τη θετική τους βάση από τις πρωταρχικές πηγές του Κανονικού Δικαίου, την Αγία Γραφή, τους Ιερούς Κανόνες και τη λοιπή Ιερά και Κανονική Παράδοση, καθώς άλλες μεθοδικές κατευθυντήριες όπως η “ποιμαντική διάκριση” και η “εξυπηρέτηση του σωτηριολογικού σκοπού” δεν δύνανται να θετικοποιηθούν.

Προς σαφέστερη αντίληψη των κανονικών ζητημάτων επί των μικτών και διαχριστιανικών γάμων και των προτεινόμενων λύσεων, οφείλουμε να διευκρινίσουμε κάποιες δομικές έννοιες του δικαίου της Εκκλησίας.

1. Η ακρίβεια και η οικονομία

Στην κανονική θεωρία, ο όρος ακρίβεια, κατά την κρατούσα χρήση του, δηλώνει το θετικοποιημένο δίκαιο της Εκκλησίας. Στις ιεροκανονικές πηγές αναφέρεται και ως συνήθεια, νόμος, κανόνας. Αντίθετα, ο όρος οικονομία ή εκκλησιαστική οικονομία αναφέρεται στην απόκλιση από τον κανόνα δικαίου, δηλαδή μια ρύθμιση

contra legem. Δεν αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα με την έννοια του *ius specialis*. Η εξαίρεση είναι ειδικό δίκαιο, θετικοποιημένο δίκαιο, δηλαδή στοιχείο ακριβείας, ενώ η οικονομία όταν ασκείται λαμβάνεται από το υπερ-θετικό πεδίο του δικαίου, μια ηθική διάσταση που υπηρετεί και εναρμονίζεται με το ήθος της Εκκλησίας. Οικονομία ασκείται όταν η ακρίβεια αδυνατεί να υπηρετήσει το αίτημα της ουσιαστικής δικαιοσύνης και αν εφαρμοστεί θα προκαλέσει έννομη αδικία.

Η άσκηση οικονομίας αποκλίνει από το θετικοποιημένο δίκαιο όχι χάριν ιδιοτροπίας αλλά για να υπηρετήσει τον σωτηριολογικό σκοπό της Εκκλησίας. Έτσι, το δίκαιο δεν παραμένει ένα στατικό και μουσειακό σύστημα κανόνων δικαίου, αλλά ζωογονείται από την οικονομία. Το Κανονικό Δίκαιο λόγω της οικονομίας είναι ζωντανό δίκαιο, διαπλάθεται σε πραγματικό χρόνο στη ζωή της Εκκλησίας. Ακρίβεια και οικονομία είναι δύο όψεις του αυτού νομίσματος, το νόμισμα με τη μορφή του Χριστού, με το οποίο “πληρώνεται” και δια του οποίου πληρούται το αίτημα της ουσιαστικής δικαιοσύνης.

Η αυθόρμητη απάντηση του Οικουμενικού Πατριάρχου μας κ.κ.Βαρθολομαίου κατά τη συζήτηση της διάταξης για τους μικτούς γάμους, στην επιμονή της τήρησης ακριβείας άνευ οικονομίας είναι αφοπλιστική, και πιστεύω της αξίζει να καταστεί πατερικό απόφθεγμα της Εκκλησίας μας, που συμπυκνώνει σε λίγες λέξεις την περί οικονομίας θεωρία του ορθόδοξου Κανονικού Δικαίου. Είπε ο Πατριάρχης: “όπου υπάρχει ακρίβεια υπάρχει και οικονομία”. Η φράση σαφώς και παραδεκτώς ερμηνεύεται υπό το πασίγνωστο κανονικό απόφθεγμα ότι “δεν υπάρχει αμαρτία νικώσα την του Θεού φιλανθρωπία”. Ωστόσο θα πρέπει να εμβαθύνουμε περισσότερο και να μην αντιμετωπίζουμε την άσκηση οικονομίας μόνον ως συγκατάβαση στην μείωση ή εξάλειψη του αξιοποίνου, ως μείωση επιτιμίου ή ποινής, ως συγχώρηση, δόση χάριτος ή επιείκεια. Η φιλανθρωπία του Θεού ταυτίζεται με την καθοδήγηση στην σωτηρία, η οποία δεν αποκλείει την οδό της αυστηρότητας, αν αποβαίνει σε πνευματικό όφελος. Όπου υπάρχει αμαρτία υπάρχει και η φιλανθρωπία του Καλού Ποιμένου, τον οποίο η Εκκλησία αναγνωρίζει στον πρόσωπο του Σωτήρος Χριστού. Ομως δεν μπορεί να υπάρξει εκζήτηση του χαμένου προβάτου αν δεν υπάρξει απώλεια. Αντιστοίχως, και η οικονομία δεν μπορεί να υπάρξει αυτοτελώς, αλλά νοείται πάντοτε σε σχέση με την ακρίβεια. Η ακρίβεια ιδίως στο κυρωτικό δίκαιο της Εκκλησίας είναι θετό δίκαιο που λαμβάνει υπόψη ένα στοιχείο, μια περιοχή, ένα μέρος της πραγματικής σφαίρας και του προσδίδει νομική σημασία, ενώ ο χώρος της πραγματικότητας που δεν καταλαμβάνει η ακρίβεια εξακολουθεί να λειτουργείται δια της οικονομίας. Όπου, για παράδειγμα, για να προστατευθεί ένα έννομο αγαθό, απαιτείται παρέκκλιση από την προστασία που του παρέχει το θετικοποιημένο δίκαιο, ασκείται οικονομία. [Ακούστηκαν μερικά παραδείγματα, από προηγούμενους ομιλητές, όπως π.χ.

Χορήγηση αυτοκεφάλου και άρα αποτόμηση μέρους του διοικητικού σώματος της Εκκλησίας, χάριν της ενότητας της πίστεως και της ευχαριστιακής κοινωνίας, διατήρηση ενός ιδιότυπου μικτού κληρικολαϊκού συστήματος διοίκησης σε ορισμένες Εκκλησίες, θεσμοθέτηση της Συνόδου των Επισκόπων ως θεσμού οργάνωσης της συνεδαφικότητας που αποτελεί λύση ανάγκης και προσωρινή – μεταβατική ρύθμιση μέχρι την επίτευξη μιας λειτουργικής επιστροφής στην κανονική αρχή της εδαφικότητας, κ.α].

2. Η διάκριση μεταξύ αδίκου και αξιοποίνου και η σημασία της στην άσκηση οικονομίας.

Κρίσιμη για την ερμηνεία της παραγράφου 5 περί των κωλυμάτων του γάμου είναι και η διάκριση μεταξύ αδίκου και αξιοποίνου.

Άδικο και αξιοποίνο δεν ταυτίζονται. Το άδικο είναι πάντοτε αντίθετο στον νόμο και το ήθος του Ευαγγελίου. Ό,τι είναι άδικο στην πραγματική σφαίρα είναι άδικο και στη κανονική, τη νομική. Το αξιοποίνο όμως είναι έννοια που αφορά μόνον στη νομική σφαίρα, είναι νομική κατασκευή. Η οικονομία δεν μπορεί να χωρίσει στην περιοχή της θεμελίωσης ή αποθεμελίωσης του αδίκου, διότι το άδικο είτε υπάρχει είτε όχι -της υπάρξεώς του διαπιστούμενης από την αντίθεση του προς τον απαράβατο Νόμο του Ευαγγελίου. Η οικονομία αφορά το αξιοποίνο, δηλαδή την κυρωτική συνέπεια που συνδέεται με την παραβίαση ενός κανόνα δικαίου.

Στο πλαίσιο αυτό, το άδικο κρίνεται στο πεδίο της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης της πράξης, και μόνον εκεί. Η πράξη για να είναι άδικη δεν αρκεί μόνο να λαμβάνει μια εξωτερική αντικειμενική μορφή. Απαιτείται να είναι εκούσια στο επίπεδο της συνείδησης και θελητή στο επίπεδο της προαίρεσης. Απαιτείται, δηλαδή, η πλήρωση τόσο της αντικειμενικής όσο και της υποκειμενικής υπόστασης της πράξης,

Για τον λόγο αυτό, ένας γάμος με ετερόδοξο ή μη Χριστιανό δεν είναι άδικος, όταν, για παράδειγμα, τελείται υπό την συγγνωστή επήρεια ουσιών που αφαιρούν την ελεύθερη θέληση ή τη συνείδηση, ή όταν ο νυμφευόμενος βρίσκεται σε πλάνη ή έχει εξαπατηθεί (νομίζει ότι τελεί γάμο με ορθόδοξο, ή νομίζει ότι η τελετή στην οποία μετέχει είναι γαμήλια και νομικά δεσμευτική), ή βρίσκεται υπό απειλή ή υφίσταται βία, ή τελεί υπό απόλυτο εξαναγκασμό ή εξαναγκάζεται εξαιτίας μιας κατάστασης ανάγκης που θέτει σε κίνδυνο ανθρώπινη ζωή ή υγεία. Όλα τα παραπάνω συνιστούν στοιχεία που εμποδίζουν την πλήρωση της αντικειμενικής ή/και της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος. Τούτο προκύπτει από την ίδια

την θεωρία του κανονικού δικαίου, όπως έχει διαμορφωθεί εντός της Κανονικής Παραδόσεως.

3. Το ιεροκανονικό θεμέλιο της νέας κανονικής ρύθμισης

Η εφαρμογή των Ιερών Κανόνων κατά την διάπλαση και την παραγωγή νέου δικαίου εξαρτάται από τη σχέση του πραγματικού τους με την πραγματικότητα που καλείται ο δικαστής ή ο νομοθέτης να ρυθμίσει.

Όταν η πραγματικότητα παραμένει अपαράλλακτη σε σχέση με εκείνη που περιγράφει ο Ιερός Κανόνας, είναι δυνατή η άμεση εφαρμογή του Ιερού Κανόνα και περιττεύει η παραγωγή ή διάπλαση νέου κανόνα δικαίου. Όταν υπάρχει επαρκής ομοιότητα, είναι δυνατή η διασταλτική, συσταλτική ή αναλογική εφαρμογή του Ιερού Κανόνα. Όταν, αντίθετα, η σύγχρονη πραγματικότητα απέχει σημαντικά από εκείνη του Ιερά Κανόνα, ο τελευταίος λειτουργεί είτε ως δομικό στοιχείο του δικαιολογητικού λόγου μιας νέας ρύθμισης, δηλαδή ως κατευθυντήρια ουσιαστικού δικαιικού χαρακτήρα είτε ως νομοτεχνική κατευθυντήρια.

B. Τα κανονικά ζητήματα από την ψήφιση της παραγράφου 5 της Απόφασης της Συνόδου της Κρήτης

1. Η κανονική ρύθμιση

Στις διατάξεις της παρ 5 [1] γίνεται διάκριση μεταξύ γάμου με μη Χριστιανό και γάμου με ετερόδοξο ως προς τη νομική σημασία της επίκλησης του Πενθ. 72. Στην περίπτωση του γάμου με μη Χριστιανό μπορεί να γίνει λόγος για νομοθετική παραπομπή στον 72ο Κανόνα της Πενθέκτης με χρήση αναλογίας ως προς την απαγόρευση και την επιτίμηση, ενώ στην περίπτωση του γάμου ορθοδόξου με ετερόδοξο προκαλεί έκπληξη η αναφορά στον 72ο Κανόνα της Πενθέκτης και όχι στον 14 της Δ΄ Οικουμενικής που είναι πιο σχετικός με το αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης. Η επίκληση στον Πενθ. 72 μπορεί να ερμηνευθεί ορθολογικά μόνον αν αποδεχθούμε ότι έχει την έννοια της λήψεως κατευθυντήριας αρχής. Η απαγόρευση γάμου με ετερόδοξο μη διακρίνοντας μεταξύ αυτών που έχουν βάπτισμα στην Τριάδα και ανήκουν σε Εκκλησίες με Αποστολική Διαδοχή και που αποδέχονται το Σύμβολο της Πίστεως της Νικαίας,

δηλαδή μη διακρίνοντας μεταξύ του διαχριστιανικού γάμου και των λοιπών μικτών γάμων, οδηγεί στο εξής συμπέρασμα: η Σύνοδος απεφάνθη ότι η διατήρηση του ορθόδοξου φρονήματος και τρόπου ζωής του μέλους της που επιθυμεί να συνάψει διαχριστιανικό γάμο τίθεται σε κίνδυνο και χρήζει κανονικής προστασίας δια της κατ' ακρίβεια καθολικής απαγορεύσεώς του σε όλο το σώμα της Εκκλησίας και τις τάξεις των πιστών, όπως ακριβώς πράττει για όλους τους μικτούς γάμους. Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Υπήρξε πράγματι αυτή η βούληση του ιστορικού νομοθέτη;

2. Η σημασία της διαφωνίας της Εκκλησίας της Γεωργίας

Ιδιαίτερη σημασία για την απάντηση στο ερώτημα έχει η προηγηθείσα πρόταση της Συνάξεως των Προκαθημένων στο Chambésy. Εκεί προβλεπόταν ως κατ' οικονομία κανόνας δικαίου η δυνατότητα δόσεως ευλογίας γάμου ορθόδοξου με ετερόδοξο Χριστιανό υπό τον όρο της συμφωνίας για την ορθόδοξη βάπτιση των τέκνων. Τούτο σημαίνει ότι το κατ' οικονομία αφορούσε την απόκλιση από τους κανόνες λειτουργικής τάξης που απαγορεύουν την συμπροσευχή, και όχι την παραδοχή ότι κάθε γάμος με ετερόδοξο είναι άδικος. Εάν διατηρείτο η διατύπωση περί της δυνατότητας ευλογίας κατ' οικονομία, θα μπορούσε να προκύψει από την νομική εκτίμηση της διάταξης, ότι εξαιρούνται του αδίκου οι διαχριστιανικοί γάμοι, διότι το άδικο σε καμία περίπτωση δεν ευλογείται.

Η Εκκλησία της Γεωργίας προέβαλε σθεναρή αντίρρηση στην διάταξη περί της κατ' οικονομία ευλογίας γάμων ορθόδοξων με ετεροδόξους. Η τελική ρύθμιση της Συνόδου της Κρήτης δεν αγνόησε αυτή τη διαφωνία. Αντί να επιβάλει ενιαίο κανόνα για όλες τις Εκκλησίες, παρέσχε στις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες τη δυνατότητα να αποφασίζουν κατά τη διακριτική τους ευχέρεια σχετικά με την άσκηση της οικονομίας, αποσιωπώντας το σημείο της ευλογίας.

Έτσι, η τελική ρύθμιση δεν περιορίζει την έκταση της διακριτικής ευχέρειας των τοπικών Εκκλησιών, αλλά αφήνει χώρο ακόμη και για την επιλογή πλήρους αποκλεισμού της οικονομίας.

Η ρύθμιση αυτή αποτελεί έκφραση σεβασμού προς τη διαφορετική κανονική θέση της Εκκλησίας της Γεωργίας και ως νομοθετική επιλογή αποφεύγει να απομακρύνει τη μόνη διαφωνούσα Εκκλησία από το πεδίο του θετικού δικαίου. Δείχνει τη δημοκρατική ευαισθησία του κανονικού νομοθέτη και συντρίβει με έμπρακτες αποδείξεις την κατηγορία ότι η ψήφιση της αρχής της ομοφωνίας είχε ως πρόθεση την αποδυνάμωση των μειοψηφικών απόψεων. Οι πολλοί υποχώρησαν

απέναντι στη γνώμη του ενός. Τη σεβάστηκαν, την έλαβαν υπόψη και θυσιάσαν την ευκαιρία να πληρωθεί ένα διαιωνιζόμενο νομοθετικό κενό, και να καταρτιστεί μια συνεκτική λογική ακολουθία μεταξύ παλαιού και νέου νόμου. Διότι αν δεν ισχύει η πρόβλεψη οικονομίας στο πεδίο της λειτουργικής τάξης, αλλά σε αυτήν καθαυτή την σύναψη διαχριστιανικού γάμου τότε ο διαχριστιανικός γάμος είναι άδικος. Είναι δηλαδή αμαρτία, κατ' οικονομία μη τιμωρούμενη. Όμως, αν ήταν άδικη αυτή καθαυτή η σύναψη διαχριστιανικού γάμου δεν θα ευλογείτο από καμία κατά τόπον Εκκλησία του Χριστού. Το άδικο ουκ ευλογείται. Η μόνη ερμηνεία που μπορεί να θεραπεύσει την αντίφαση είναι αυτή που θα καταδείξει ότι είναι φαινομενική και όχι πραγματική αντίφαση. Η ερμηνεία δηλαδή που καταλήγει στο ότι το κατ' οικονομία δεν αφορά την άδεια τέλεσης του γάμου, διότι αυτή υπάγεται σε άλλη έννοια, την έννοια της διακριτικής ευχέρειας που δίνει ρητά ο νομοθέτης και που είναι νόμος ακριβείας. Το κατ' οικονομία αφορά τη συγχώρηση της σύναψης διαχριστιανικού γάμου χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Εκκλησίας. Δηλαδή για να πληρωθεί η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος, δεν αρκεί μόνον να τελεστεί ένας διαχριστιανικός γάμος, αλλά θα πρέπει ο γάμος αυτός να έλαβε χώρα χωρίς την άδεια του επιχώριου επισκόπου. Θεωρούμε ότι μελλοντικώς θα πρέπει να αναγνωριστεί με αυθεντική ερμηνεία του νόμου από τον ίδιο τον νομοθέτη, αυτή η ερμηνευτική οδός. Τούτο διότι προκύπτει από την αντικειμενική ερμηνεία των διατάξεων, αλλά και διότι, από την ανάγνωση των προσυνοδικών εγγράφων και των Πρακτικών της Συνόδου, θεωρούμε ότι αποτελεί και την πραγματική βούληση του Συνοδικού νομοθέτη της Κρήτης, παρά τις μεμονωμένες διαφορετικές απόψεις κάποιων εκ των ψηφισάντων μελών.

Η ιστορική εξέλιξη του διαχριστιανικού γάμου δείχνει ότι στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες κρίσιμο στοιχείο για τον κανονικό γάμο ήταν η σύμφωνη γνώμη του επισκόπου και όχι η ιερολογία. Τούτο σημαίνει ότι η ιερολογία δεν πρέπει να συγχέεται με την κανονικότητα της συζυγικής σχέσης. Εφόσον κάποιες κατά τόπον Εκκλησίες δίνουν άδεια για διαχριστιανικό γάμο, η σύναψη του γάμου δεν μπορεί να θεωρείται ανήθικη πράξη, διότι, όπως είπαμε η οικονομία δεν ασκείται στο πεδίο της θεμελίωσης ή αποθεμελίωσης του αδικού, και δεν νοείται χορήγηση αδείας για τέλεση άδικης πράξης ούτε κατ' ακρίβεια, ούτε κατ' οικονομία.

Το ζήτημα, επομένως, που μένει να διευκρινιστεί είναι ότι το άδικο δεν αφορά την τέλεση διαχριστιανικού γάμου αυτήν καθαυτήν αλλά την παράβαση της διοικητικής και ποιμαντικής απαίτησης για προηγούμενη εκκλησιαστική σύμφωνη γνώμη και άδεια. Ετσι, εκεί που τελείται γάμος με τον τύπο του άλλου δόγματος, διότι το ζεύγος δεν έχει λάβει άδεια από την ορθόδοξη εκκλησία για λόγους που δεν αφορούν ανατρεπτικό κώλυμα του γάμου αλλά μόνον εκ του λόγου ότι είναι

γάμος με ετερόδοξο, θα δύναται με άσκηση οικονομίας η ορθόδοξη εκκλησία να επιτρέψει εν τέλει την τέλεση του με το ορθόδοξο τυπικό και να μειώνει το επιτίμιο για την παρακοή.

3. Η σχέση του εκκλησιαστικού δικαίου με τα δίκαια των ετεροδόξων Εκκλησιών

Η παράγραφος 6 της ενότητας περί των κωλυμάτων γάμου αντιμετωπίζει τη σχέση με την κρατική νομοθεσία, αλλά δεν λαμβάνει ρητή θέση για τη σχέση του Ορθόδοξου Κανονικού Δικαίου με τα δίκαια των χριστιανικών Εκκλησιών με Αποστολική Διαδοχή και βάπτισμα στην Τριάδα και αποδοχή του Συμβόλου της Πίστεως.

Ιδιαίτερα σημαντικό νομοθετικό κενό αφορά λοιπόν τη συνεννόηση του δικαίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας με το δίκαιο των ετεροδόξων χριστιανικών κοινοτήτων στον διαχριστιανικό γάμο. Το ζήτημα είναι πρακτικό αλλά και κανονικά ουσιώδες. Δύναται ένας ορθόδοξος να συνάψει γάμο με μια ρωμαιοκαθολική μοναχή που έχει δώσει όρκους αφιερώσεως; Προτείνεται ως λύση η αμφιμερής διευθέτηση. Όταν ένα ζευγάρι προσέρχεται στη μία Εκκλησία, η αρμόδια εκκλησιαστική αρχή θα πρέπει να ζητά από το ετερόδοξο μέλος άδεια από τη δική του εκκλησιαστική αρχή. Εάν διαπιστωθεί απαγόρευση του γάμου από το δίκαιο της μίας Εκκλησίας, η απαγόρευση θα πρέπει να γίνεται αμοιβαίως σεβαστή. Η εξουσία άρσης της απαγόρευσης θα πρέπει να ανήκει στην εκκλησιαστική αρχή που διέπεται από το δίκαιο προέλευσης της απαγόρευσης. Η λύση αυτή μετακινεί το ζήτημα από την προσπάθεια θεολογικής συμφωνίας σε ένα πεδίο αμοιβαίου σεβασμού των διαφορετικών δικαίων.

Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες μάλιστα μπορούν και μονομερώς και χωρίς τήρηση αμοιβαιότητας να ζητούν πάντοτε πιστοποίηση περί μη ύπαρξης κωλύματος κατά το Κανονικό Δίκαιο της Εκκλησίας του ετεροδόξου στους διαχριστιανικούς γάμους. Ο σεβασμός προς το δίκαιο της έτερης Εκκλησίας αποτελεί ηθική υποχρέωση που δεν εξαρτάται από τη στάση της άλλης πλευράς.

6. Ο πολιτικός γάμος σε συνάρτηση με τους μικτούς και διαχριστιανικούς γάμους.

Θα μπορούσε να νομοθετηθεί ρητά αν και προκύπτει από την θεωρία του κανονικού δικαίου, ότι ο πολιτικός γάμος δεν συνιστά άδικη πράξη στις εξής περιπτώσεις:

Α) Όταν τελείται με ορθόδοξο ή ετερόδοξο και έπεται του θρησκευτικού με το ίδιο πρόσωπο

Β) Όταν το κράτος απαιτεί τον πολιτικό τύπο και απαγορεύει τον θρησκευτικό, και για όσο διάστημα δεν υπάρχει δυνατότητα τέλεσης του θρησκευτικού γάμου με ορθόδοξο ή ετερόδοξο σε άλλο κράτος.

Γ) Όταν ο πολιτικός γάμος αποτελεί μέσο για να καταστεί δυνατή η μελλοντική τέλεση θρησκευτικού γάμου (π.χ. όταν τελείται με σκοπό τη χειραφέτηση από τον νομικό συμπαράστατη που δεν συναινεί σε θρησκευτικό γάμο)

Δ) όταν εξυπηρετεί άλλον σκοπό χωρίς πραγματική προαίρεση γαμικής συμβίωσης (εικονικότητα δήλωσης βουλήσεως) και ο σκοπός αυτός ουδόλως σχετίζεται με πρόθεση αποστασίας από την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Σε κάθε περίπτωση το άδικο του πολιτικού γάμου ορθοδόξου με μη χριστιανό, δεν μπορεί να συναχθεί αυτομάτως από την πράξη τελέσεως πολιτικού γάμου, διότι δεν μπορεί να συναχθεί χωρίς απόδειξη και μόνο με χρήση τεκμηρίου η εσωτερική αποστασία του πιστού από την Εκκλησία, η οποία δικαιολογεί την επιβολή ισόβιου επιτιμίου.

Η κανονική μεταχείριση, πρέπει να λαμβάνει υπόψη την πρόθεση και τη διάθεση του ελεγχόμενου. Η εκκοσμίκευση ενός Χριστιανού δεν μπορεί να τεκμαίρεται απλώς από την τέλεση πολιτικού γάμου. Ένα παράδειγμα: ο μη Χριστιανός σύζυγος αγαπά την Ορθοδοξία συνευδοκεί στον ορθόδοξο τρόπο ζωής τις χριστιανικές αξίες, αποδέχεται τα τέκνα του να ανατραφούν με το ορθόδοξο θρήσκευμα και είναι ανοικτός στο να ασπασθεί την Ορθοδοξία στο μέλλον όταν φθάσει σε ψυχολογική ή πνευματική ωρίμανση, ή ομολογεί με ειλικρίνεια ότι προς το παρόν θέλει να διατηρήσει το θρήσκευμα του λόγω των βαθιά ριζωμένων από των παιδική του ηλικία βιωμάτων της πολιτιστικής του καταγωγής που του δημιουργούν προς το παρόν την ψυχολογία του αποστάτη εκ της ταυτότητάς του ή για να μη στενοχωρήσει την ευσεβή μητέρα του για όσο ζει. Μπορεί να στερείται τής χριστιανικής ταυτότητας, αλλά, αν ο χριστιανός σύζυγος έχει πνευματικότητα, ώστε να μπορεί να σηκώσει τον σταυρό του τότε ο πνευματικός κίνδυνος αλλοίωσης του χριστιανικού του φρονήματος από αυτή τη συζυγία είναι μηδενικός. Δεν υπάρχει απειλή και κίνδυνος αλλοιώσεως του ορθόδοξου

φρονήματος του για να έχει ανάγκη προστασίας με επιβολή επιτιμίου.

Άλλωστε κατά το «όμοιος ομοίω πελάζει», ο συνειδητός Χριστιανός δεν θα επιθυμούσε ως σύντροφο έναν άνθρωπο μη ενάρετο και μη σεβόμενο την χριστιανική πίστη του. Ο γάμος αυτός, αν και μη ιερολογημένος, δέν στερείται φυσικής ιερότητας ούτε εκ προοιμίου αποκλείεται της φροντίδος του Παρακλήτου, της Θείας Πρόνοιας και της παρουσίας τού Χριστού. Αν υπάρχει πίστη ότι εκεί πού είναι δύο ή τρεις συνηγμένοι στο όνομά Του είναι ο Χριστός, τότε αποκλείεται να απουσιάζει από μια οικογένεια με χριστιανό πατέρα ή μητέρα και χριστιανά παιδιά, όταν ο μη Χριστιανός σύντροφος συνευδοκεί στην παρουσία Του.

Πώς, όμως, θα εξηγήσει η χριστιανή μητέρα στα χριστιανά τέκνα της ότι αυτά μπορούν να κοινωνούν κάθε Κυριακή, ενώ αυτή αποκλείεται από τη Θεία Κοινωνία, διότι τέλεσε πολιτικό γάμο, ακριβώς επειδή υπάρχει ένας κανόνας δικαίου πού απαγορεύει στους ποιμένες να παράσχουν τη σύμφωνη γνώμη τους για την τέλεση θρησκευτικού γάμου με πρόσωπο μη βαπτισμένο στην Τριάδα; Αυτή την απορία εξέφρασε ο Δημήτριος Αμερικής στις συζητήσεις της Συνόδου, επισημαίνοντας το νομοθετικό κενό για την επίλυση ενός πολύ έντονου ποιμαντικού προβλήματος.

Η ευσεβής χριστιανή τιμά τον γάμο της και εργάζεται ώστε να αλιεύσει την ψυχή τού συντρόφου της εις Χριστόν και εις την Εκκλησίαν, και δεν νοείται επιτιμική εξίσωση αυτής με μια αδιάφορη προς τον Χριστό και εκκοσμικευμένη σύζυγο μη Χριστιανού. Είναι ευνόητο ότι ουδείς καλός ποιμένας θα επέβαλε επιτίμιο ακοινωνησίας σε αυτήν την ευσεβή χριστιανή-ιεραπόστολο. Και είναι γνωστό τοις πάσι ότι στην ποιμαντική πράξη γίνεται το ορθό. Θα πρέπει, όμως, η ορθότητα του ζωντανού δικαίου της Εκκλησίας, όπως αυτό εκδηλώνεται στην ποιμαντική πράξη, κάποια στιγμή να θετικοποιηθεί. Στην Ορθοδοξία κατισχύει η αλήθεια που ελευθερώνει. Ο Χριστός βασιζει τη σωτηρία στην ελεύθερη και όχι στην καθηκοντολογική επιλογή. Ζητά να είμαστε αυθεντικοί και ειλικρινείς για να μας ελευθερώσει από την αιχμαλωσία των παθών και από τη δυναστεία της φαρισαϊκής αρετής.

Στοιχείο καλής νομοθέτησης θα ήταν επίσης να εξετάζεται προ της επιβολής επιτιμίου για τέλεση πολιτικού γάμου αν ο γάμος αυτός, δεν ήταν επιθυμητός από τους μελλονύμφους, αλλά τελέστηκε ως αναγκαίο μέσο για τη δημιουργία νόμιμης συζυγίας, επειδή υφίσταται απόλυτη απαγόρευση τέλεσης γάμου με μη Χριστιανό με τον θρησκευτικό τύπο. Πρέπει επίσης να εξετάζεται και να διερευνάται αν το ορθόδοξο μέλος του ζεύγους πράττει με την ελπίδα και την προοπτική τής βαπτίσεως τού μη χριστιανού μέλους. Πρέπει επίσης να αναγνωρίζεται ως στοιχείο ελάφρυνσης του επιτιμίου η επίδειξη σεβασμού προς το μυστήριο του Βαπτίσματος. Ο μη Χριστιανός μπορεί να ζητήσει να βαπτιστεί σε πλαίσιο

ελευθερίας και από επιθυμία να ενδυθεί τον Χριστό και όχι για να παύσει το χριστιανό μέλος να τιμωρείται με επιτίμιο ισόβιας ακοινωνησίας. Διότι είναι προτιμότερο να θυσιάζεται ο ορθόδοξος στερούμενος την Θεία Κοινωνία, από το να δείχνει ασέβεια προς το μυστήριο του Βαπτίσματος το ζεύγος.

Όταν, μάλιστα, κάνουμε λόγο για εσχατολογική δικαιοσύνη, η οποία οφείλει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνον το ιδίωμα τής περιστασης, αλλά και το ότι υπάρχει μια άδηλη χρονική απόσταση πού πρέπει να διανυθεί μεταξύ κάθε παρούσας ατελούς στιγμής και τού χρόνου τής εντέλειας των συμφερόντων. Τα έσχατα, κατά την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο, κρίνουν τα πρώτα.

Συνεπώς, θα μπορούσε να εξεταστεί χωρίς παραβίαση των γενικών αρχών του κανονικού δικαίου μια νέα διατύπωση ακριβείας ως εξής: η Εκκλησία δεν αποδέχεται τον πολιτικό γάμο μεταξύ ορθοδόξων και ο γάμος αυτός συνιστά εκκλησιαστικό παράπτωμα πού επισύρει το επιτίμιο τής ακοινωνησίας. Κατ' εξαίρεση, ο πολιτικός γάμος ορθοδόξου με μη Χριστιανό δεν θεωρείται αυτομάτως και αυτοδίκαια άδικη πράξη, αλλά απαιτείται προηγούμενη διάγνωση τής έλλειψης εκκλησιαστικού φρονήματος και ευσέβειας στο πρόσωπο τού χριστιανού συζύγου για να κριθεί ως άδικη. Το άδικο τής πράξης δεν θεμελιώνεται εφόσον το μη χριστιανό μέλος, κατά τον χρόνο σύναψης τού γάμου, συνευδοκεί στη μετοχή του/τής συζύγου και των τέκνων τους στην εκκλησιαστική λατρεία και στον χριστιανικό τρόπο ζωής της οικογένειας.

Είναι ευνόητο ότι, αδιακρίτως του αδίκου χαρακτήρα τού πολιτικού γάμου, ο γάμος αυτός αντιμετωπίζεται κανονικώς καθ' όλη τη διάρκεια του, κατά την τυχόν λύση του και κατά το μετά τη λύση του διάστημα.

Για παράδειγμα, επιτιμάται το ορθόδοξο μέλος για τη μοιχεία πού διέπραξε, ακόμη και αν ο γάμος είναι πολιτικός, και προστατεύεται ο παθών και τα τέκνα του, ακόμη κι αν δεν είναι το ορθόδοξο μέλος. Αν, πάλι, ο μοιχός είναι ο μη Χριστιανός, ναι μεν δεν επιτιμάται με τη στενή έννοια, αλλά ο ποιμένας έχει δικαίωμα να τάξει περιορισμούς στο μέτρο της κοινωνικοποίησής του εντός τής εκκλησιαστικής κοινότητας.

Δεν θα έβλαπτε την Εκκλησία να νομοθετούσε ρητά για τη στάση τής κοινότητας απέναντι στον μη Χριστιανό πού έχει τελέσει γάμο με μέλος της, καταρρίπτοντας την εσφαλμένη εντύπωση ότι το δίκαιό της αφορά και κανονίζει μόνον τους εντός Εκκλησίας. Έτσι θα παύσει να εκπέμπεται το εσφαλμένο μήνυμα ότι η εκκλησιαστική δικαιοταξία είναι μια εκ των πολλών απαριθμούμενων εννόμων τάξεων, και όχι αυτό πού πραγματικά είναι: μια καθολική δικαιοσύνη πού διακρίνει αλλά δεν διαχωρίζει τους εντός και εκτός της Εκκλησίας, και αναβάλλει την

οριστική κρίση στον εσχατολογικό χρόνο, τον χρόνο της Τελικής Κρίσης του Σωτήρος Χριστού.

Το περιεχόμενο της ρύθμισης

Η παράγραφος 5 διακρίνει δύο κατηγορίες μικτών γάμων.

Πρώτον, ο γάμος Ορθοδόξων με ετεροδόξους κωλύεται κατά κανονική ακρίβεια, με παραπομπή στον 72ο Κανόνα της Πενθέκτης Συνόδου.

Δεύτερον, η δυνατότητα εφαρμογής της εκκλησιαστικής οικονομίας ως προς τα κωλύματα του γάμου ανατίθεται στην Ιερά Σύνοδο κάθε Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας, σύμφωνα με τις αρχές των Ιερών Κανόνων, με πνεύμα ποιμαντικής διάκρισης και με σκοπό τη σωτηρία του ανθρώπου.

Τρίτον, ο γάμος Ορθοδόξων με μη Χριστιανούς κωλύεται απολύτως κατά κανονική ακρίβεια.

Η ρύθμιση διαφοροποιεί, επομένως, τον γάμο με ετερόδοξο από τον γάμο με μη Χριστιανό. Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει δυνατότητα άσκησης οικονομίας από την κατά τόπους Εκκλησία, ενώ στη δεύτερη διατυπώνεται απόλυτη απαγόρευση.

Παράλληλα, η απόφαση αναγνωρίζει ότι η εφαρμογή της εκκλησιαστικής παράδοσης περί των κωλυμάτων πρέπει να λαμβάνει υπόψη και την κρατική νομοθεσία, χωρίς υπέρβαση των ορίων της εκκλησιαστικής οικονομίας.